

63.3(с)

ИЗЧ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Періодичне видання

Наукові записки

Серія:

ІСТОРІЯ

Випуск 2

Бібліотека Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка

777134

ун 3

ТЕРНОПІЛЬ
2002

Список використаних джерел

1. Васюта І. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918–1939). – Львів: Вища школа, 1978. – 192 с. 2. Рева-Родіонова Л. Українське товариство «Сільський господар». 1899–1944 рр. Історія. Досвід. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 368 с. 3. Стрішинець М. Економічна історія Тернопільщини. – Тернопіль: Астон, 2001. – Т.1. – 309 с. 4. Кооперативна республіка. – 1935. – №8. – С.100. 5. Жук А. Національний склад кооперативів на українській етнографічній території в Польщі після стану 1.10.1934р. // Кооперативна республіка – 1935. – №8. – С.325–327. 6. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф.120. – Оп.1. – Спр.172. 7. Голуб Г. Розвиток кредитної кооперації на західноукраїнських землях у 20–30-х роках ХХ ст. (на прикладі молочарства) // Історія народного господарства та економічної думки України. Міжвідомчий збірник наукових праць. – К. – 1994. Вип. 26–27. – С.87–94. 8. ДАТО. – Ф.120. – Оп.1. – Спр.48. 9. ДАТО. – Ф.120. – Оп.1. – Спр.43. 10. ДАТО. – Ф.120. – Оп.1. – Спр.1. 11. Кооперативна республіка. – 1931. – Липень-серпень. – С.248–257. 12. Павликовський Ю. За землю Батьківщини. – Львів: накладом т-ва «Сільський господар», 1936. 13. ЦДІА України м. Львів. – Ф.462. – Оп.1. – Спр.252. 14. Центральний державний історичний архів України м. Львів (далі – ЦДІА). – Ф.171. – Оп.2 – Спр.3590. 15. Ф.320. – Оп.1. – Спр.5. 16. Жук А. Вклади в кредитових кооперативах у Польщі в 1930–1934рр. // Кооперативна республіка. – 1935р. – №8. – С.115–121. 17. ЦДІА України м. Львів. – Ф.320. – Оп.1. – Спр.2. 18. ЦДІА України м. Львів. – Ф.403. – Оп.1. – Спр.12.

Oksana Shmilo

PECULIARITIES OF SOCIAL-ECONOMICAL EVOLUTION OF THE WEST-UKRAINIAN VILLAGE IN THE PERIOD OF THE XXTH CENTURY (20–30 YEARS)

Peculiar features of social-economical evolution of the west-Ukrainian village in the period of the XXth century (20–30 years) are analyzed in this article taking to the consideration the archives documents and scientific works.

УДК 940.52 (477)

Василь Ухач

**ДІЯЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНОЇ РЕФЕРАНТУРИ ПРОВодУ
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (ПУН)**

S3,3(4/sep)-8

У статті розкрито роль Олега Ольжича-Кандиби в організаційному оформленні, розробці теоретичних основ та практичній діяльності культурно-освітнього сектора ПУН.

У 1929 році окремого культурно-освітнього сектору не було передбачено, але завдання і компетенції його значною мірою зросли з обов'язками ідеологічного й пропагандивного секторів, пересікаючись місцями з компетенцією суспільно-політичного [1:84].

Окреслюючи напрями діяльності утвореної в 1937 році з ініціативи та підтримки Є.Коновальця культурної реферантури ПУН, необхідно наголосити, що Організація Українських Націоналістів надавала їй великої ваги. Адже відродження національної Української Держави, до чого змагала ОУН, було немислиме не лише без відродження культурних надбань минулого, але й без створення нової, справді національної культури [2:62.] Завдання українського мистецтва націоналісти вбачали у «виведенні всіх тих

цінностей, які б скріплювали, а не розслаблювали душу нації... Бо мистецтво має велике і прекрасне завдання: виховувати сильних людей української нації, що вміють жити, творити і вмирати для своєї батьківщини» [3:212].

Вагомий внесок у її організаційне оформлення, у розробку теоретичних основ культурно-освітньої політики ОУН та у практичну діяльність організації належить О.Ольжичу-Кандибі [4:122].

У 1929 році О.Ольжич вступає в ряди ОУН, яку назвав «військом незримим поневоленою нацією» [5:159]. Історичною була зустріч талановитого поета [6:156] науковця [7:35] з головою Проводу Українських Націоналістів Є.Коновальцем, що побачив у молодому вченому людину глибоко обізану з тодішнім станом речей в Україні, з культурними процесами, ґрунтовними знаннями і тонким розумінням духовно-культурного фактора у визвольно-революційному процесі державного та національно-духовного відродження українського народу. У підсумку розмов полковник Є.Коновалець, впроваджуючи О.Ольжича в члени Проводу, доручив йому організацію та розбудову культурно-освітньої реферантури ПУН.

У завдання культурно-освітньої реферантури входило: 1) оформити духовний сектор праці ОУН, надавши йому філософсько-світоглядний фундамент; 2) визначити план праці й черговість завдань на майбутнє; 3) знайти людську базу для її діяльності [8:137].

Окреслюючи філософські та ідеологічні основи нової реферантури, аналізуючи культурні процеси та духовний стан України, О.Ольжич у статті «В авангарді героїчної доби» писав, що український націоналізм творитиме культуру героїчної доби – культуру націоналістичну, що значить українську культуру – найбільше і найглибше українську. «Визначатимуть її дві координати: національність і героїчність. У цьому зміщається тверде опертя на національній традиції» [9:159].

Духовно-історична боротьба української нації, що проходить у формі націоналістичного руху, творить всебічно нову дійсність у всіх ділянках суспільного життя, а отже, і свою відмінну культуру, резюмує О.Ольжич. Героїчна духовність українського націоналізму є духовністю героя [10: арк.1–6].

Аналізуючи український культурний процес, О.Ольжич писав, що кожний великий рух творить своєрідний новий тип культури, опертий на націоналістичних джерелах духовності народу. Тільки національна культура, оперта на духовній природі та історичній традиції, взмозі забезпечити органічний вияв творчих сил кожної людини й нації в цілому [11:159].

О.Ольжичем-Кандибою визначено основні засади організації націоналістичної культурної політики. По-перше, важливою засадою культурної політики ОУН визнавалася стимуляція, а не «адміністрування» мистецтвом і наукою, бо джерелом мистецтва є творча воля [12:159]. По-друге, необхідність становлення націоналістичної теорії мистецтва та організації його масового споживання [13:159].

Увагу привертають розроблені О.Ольжичем конкретні завдання Організації Українських Націоналістів у культурно-освітній ділянці. Так, у ділянці літератури ставилося завдання духовної організації письменницьких кадрів та допомога їхньому творчому зростанню; становлення націоналістичної теорії літератури, критики та бібліографії тощо [14:159.] У галузі науки – духовна організація та становлення націоналістичної філософії наукових дисциплін, налагодження науково-дослідницької роботи [15:159]. В освітньо-просвітнянській сфері, яка мала б слугувати закріпленню в найширших масах народу націоналістичної духовності, нагальною поставала проблема організації навчально-виховної системи, опертої на засадах національної традиції [16:159].

Важливого значення надавав О.Ольжич питанням навчання і виховання української молоді на національних засадах. У його розумінні, націоналістичне виховання молодого покоління має на меті виплекати гармонійний, цілісний та сильний тип людини-українця. Основною рисою цього виховання мала бути національність змісту і форми [17:215]. Освітній матеріал у націоналістичній педагогіці повинен бути підпорядкований етично-виховним завданням. Це не «освіта для освіти», а використання знання для формування духовного типу і характеру та озброєння знання для життєвої боротьби [18:159].

О.Ольжич наголошував, що виховання від дошкільного віку і до повноліття має бути нерозривним процесом з єдиною розвитковою лінією та продуманою системою, взаємодоповненням таких складових: домашнє виховання, шкільне виховання (дитсадок, народна, середня і вища школи), виховна система молодіжних організацій, інших суспільних чинників (дитяча преса, книга, театр, кіно і т.п.). Отже, українська молодь повинна «зазнати» національного виховання [19:159].

Вказуючи на важливість дошкільного виховання (діти від 4 до 7 років), в основі якого повинна лежати народність, О.Ольжич підкреслював, що уже з цього віку необхідно починати розбудову національного виховання молоді й цілого народу. Народна пісня, музика, читане і писане слово, дитячий театр, вертеп, образотворчі засоби – все, що складає національну самобутність, кращі зразки світової літератури, повинні всеціло ввійти в щоденне життя дитини. Виховання українського дошкільця повинно бути за формою і змістом, своїм спрямуванням справді українським, національним, невід'ємну основу якого має складати народна культура [20:159]. У дошкільнят, писав О.Ольжич, необхідно племати такі риси характеру як волю, активність, мужність, справедливість, почуття обов'язку та відповідальності, товариськість, пошану й любов до батьків і родини, що є одним із істотних виховних завдань, релігійні почуття.

За О.Ольжичем, в основі навчання і виховання доросту (8–16 років) має лежати історична традиція українського народу з її героїкою та романтикою княжої, козацької доби. У цьому віці актуальним є колективна праця в молодіжних організаціях. Освітній матеріал у цьому віці має бути «безглядно вартісний та виховний» [21:159].

Період юнацтва (15–18 років) є найвідповідальнішим, оскільки відбувається остаточне формування особистості. Література, лекції, спорт, наполеглива самостійна праця, активна участь у молодіжних організаціях повинні ввійти в життя юнака як невід'ємна основа, – висловлювався О.Ольжич. У цьому віці юнак (-чка) мають з розумінням аналізувати процеси світової сучасної дійсності, пізнавати глибини національної культурної спадщини [22:159].

Отже, можна мати критичні зауваження до ряду культурно-освітніх положень О.Ольжича, виходячи з інших світоглядних позицій; можна дискутувати щодо оригінальності його концепції культурної політики, оскільки перед ним висловлювали подібні міркування Д.Донцов (щодо цілості українського культурного процесу), Є.Маланюк (щодо літератури), але не доводиться оспорювати заперечувати нарисів О.Ольжича як схеми культурної політики одного політичного середовища (ОУН), як складника загальнонаціонального культурного процесу. Він бачив культурні завдання українського націоналізму складовою частиною загальнонаціонального процесу, хоча і виходив з княжих часів як маяку для виховання української молоді.

Вагома роль О.Ольжича полягала у послідовності здійснення практичної діяльності культурно-освітнього сектору ОУН та в оперативності людського апарату реферантури [23:137].

Центром культурників стало м.Прага, де на той час зосереджувався поважний творчий український потенціал. Ядро культурної реферантури складала найближчі соратники О.Ольжича: Демо-Довгопільський, І.Ірлявський, М.Михалевич, О.Теліга, О.Штуль, А.Хмарчук, М.Чирський; літературно-мистецькі сили, що працювали над реалізацією конкретних завдань реферантури, хоча не були пов'язані з ОУН: У.Самчук, О.Лятурина, р.Лісовський, Н.Геркен-Русова, М.Мухин [24:122], а також ціла низка професорів вищих шкіл, які, опинившись в дуже обмежених за роки німецької окупації можливостях наукової роботи, очікували зайнятості та заробітку з українських джерел, не знаходячи його в м.Кракові чи у м.Львові. Відзначимо співпрацю з культурно-освітнім сектором ПУН-ОУН професора Є.Онацького в м.Римі зі своїми співробітниками, які навчалися або ж проживали в Італії, в США – О.Неприцького-Грановського, професора університету в м.Міннеаполісі, у м. Берліні – В.Панченка-Юревича та Б.Кентржинського [25:69].

Система праці культурно-освітньої реферантури базувалася на тому принципі, що виключно власними силами вона не в змозі виконати завдання, що їх диктувала культурна необхідність і політична доцільність. З цією метою мобілізувалися наявні позаор-

ганізаційні сили. Здійснювано це методом перенесення ряду завдань реферантури, зокрема наукового характеру, на співзвучні суспільно-громадські організації [26:69]. Класичним зразком такої співпраці була домовленість між Проводом Українських Націоналістів і Головною Управою Українського Національного Об'єднання (УНО) в Німеччині про працю в культурній галузі, що в 1940–1944 роках дало можливість не лише поставити на легальну базу деякі задуми культурної реферантури, але й створити для них належне фінансове підґрунтя [27:227]. Відзначимо, зокрема діяльність 15 фахових комісій державного планування, що працювали з початку 1940 року на фінансовій базі УНО та в постійному контакті з культурною реферантурою, під керівництвом професорів П.Герасименка і Л.Білецького. Так, найбільш продуктивно працювали комісії: шкільна, господарська, фінансова, промисловості та торгівлі [28:148].

Із здобуттям незалежності Україною вся їхня наукова спадщина мала бути перенесена на рідні землі. Заходами реферантури засновано культурно-наукове видавництво (КНВ) УНО [29: арк. 10], що працювало від 1941 по 1944 роки під керівництвом М.Галагана. Зокрема КНВ УНО видало збірник «Сільське господарство України» (Прага, 1942 р.) за редакцією професора К.Мацієвича, «Кобзар» (Прага, 1943 р.) за редакцією професора Л.Білецького, «Чужинці про Україну» В.Січинського (Прага, 1943 р.).

Наступним кроком була діяльність Секцій митців, письменників і журналістів УНО (СМПЖ), що діяли від 1939 по 1944 роки у Празі. Основне завдання Секцій полягало у влаштуванні літературно-мистецьких рефератів, виданні популярних ідеологічно-виховних посібників. Очолював СМПЖ, до виїзду на Волинь, У.Самчук.

Окреслюючи ідеологічні основи діяльності культурно-освітнього сектору ОУН, аналіз культурних процесів тодішньої наукової, освітньої, мистецької палітри як України так і еміграції, суттєво наголосити на багатоплановості поставлених О.Ольжичем завдань. До них, зокрема, належало: щотижневе надання матеріалів з культурної хроніки й огляді з України та українського життя на Заході, статей з культурної тематики ідеологічно-співзвучним пресовим органам в Європі й Америці («Українське слово» в Парижі, «Наш клич» у Буенос-Айресі, «Націоналіст» у США, «Хлібороб» у Бразилії); систематичні дослідження над культурною тематикою в УРСР [30: арк. 2–20 зв]. Результатом праці у цій діяльності була поява в 1937–1942 роках ряду теоретичних праць, які аналізували культурні процеси в Радянській Україні і досі не втратили своєї актуальності. Серед них – дві роботи С.Николишина: «Культурна політика большевиків і український культурний процес» (Прага, 1939р.) [31: арк. 2–20 зв] та «Націоналізм у літературі на Східних українських землях» (Париж, 1938р.) [32:138], а також збірники радянської української прози «Ненависть» і «Чотири шаблі» (Париж, 1938р.) [33:140]. До завдань входила також організація праці культурно-мистецьких сил, зокрема в галузі театрального, образотворчого мистецтва. Так, з ініціативи О.Ольжича в Празі у 1937–1939 роках діяв авангардно-героїчний театр «Аполло мілітанс» під керівництвом Н.Геркен-Русової. На Закарпатті, на противагу побутовій «Новій сцені», плідно працювала «Летюча естрада», очолювана Демодовгопільським [34:5]. У галузі образотворчого мистецтва під керівництвом М.Михалевича, співробітничали Н.Білецька, р.Лісовський, Ю.Вовк та ін. [35:19].

У період 1941–1944 років культурно-освітній сектор ОУН виконував основний тягар роботи з організації навчання українських дітей в національній школі, праці культурно-мистецьких закладів, пропаганді національно-державницьких ідей.

Самостійницька позиція, добротна теоретична та практична база, наявність професійних, досвідчених кадрів, дали змогу ОУН налагодити боротьбу за збереження української національної культури та освіти та оптимізувати процеси майбутньої системи національної освіти і виховання.

Список використаних джерел

1. Книш З. Становлення ОУН. – К., 1994. – С.94. *Реферантура – відповідний сектор (в установі чи організації), галузевий відтінок чи підрозділ.
2. Дороговказ. Поезії О.Теліги та О.Ольжича. – К., 1994. – С.6.
3. Теліга О. Збірник. – Детройт – Нью-Йорк – Париж, 1977. – С.64.
4. Лашенко О. О.Ольжич – творець культурної реферантури ПУН. За героїчну духовність: Матеріали конференції «Зарево» на оселі ім. О.Ольжича в Лігайтоні,

Пенсільванія. – Нью-Йорк, 1977. – С.51. 5. Незнаному воякові. – К., 1994. – С.365. 6. Ольжич О. Величність. Поезії і поеми. – Чикаго, 1969. – 176 с. 7. Винар Л. Наукова діяльність д-ра О.Кандиби // Український історик. – 1985. – Ч.1–4. – С.49–74. 8. Маруняк В. Культурна Реферантура ПУН в рр. 1937–1942 // Український історик. – 1985. – №1–4. – С.76. 9. Кардаш Д. В авангарді героїчної доби / До проблеми націоналістичної культури // Незнаному воякові. – К., 1994. – С.233. 10. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.2. – Спр.31. – Арк.1–6. 11. Кардаш Д. Українська культура // Там само. – С.204. 12. Кардаш Д. Облога культури // Там само. – С.203. 13. Ольжич О. Культурна політика українського націоналізму // Там само. – С.227–228. 14. Ольжич О. Культурна політика українського націоналізму // Там само. – С.230. 15. Ольжич О. До проблем культурної ділянки // Там само. – С.186. 16. Там само. – С.230–231. 17. Ухач В. Олег Ольжич як культурно-освітній діяч // Українська національна ідея: історія і сучасність: Науковий збірник. – Житомир: Журфонд, 1997. – С.53. 18. Кандиба О. Виховання молоді. В кн.: Незнаному воякові. – К., 1994. – С.134–135; Виховання молоді // Уманський Голос. – 1941. – 11 вересня. 19. Там само. – С.135. 20. Кардаш Д. Українське дошкілля // Там само. – С.132–134. 21. Ольжич О. Весняні ігрища молоді // Там само. – С.130. 22. Кандиба О. Виховання молоді // Там само. – С.137–138; М.К. До нашого національного виховання // Національна Думка. – 1924. – Ч.1. – С.26–27. 23. Маруняк В. Культурна Реферантура ПУН в рр. 1937–1942 // Український історик. – 1985. – №1–4. – С.76. * Тут, а також у деяких інших випадках (див.далі) у документах і наукових виданнях відсутні ініціали. 24. Лашенко О. О.Ольжич – творець культурної реферантури ПУН. За героїчну духовність: Матеріали конференції «Зарево» на оселі ім. О.Ольжича в Лігайтоні, Пенсільванія. – Нью-Йорк, 1977. – С.56; Листи О.Кандиби до Є.Онацького // Український історик. – 1985. – №1–4. – С.146. 25. Жданович О. Революційний шлях О.Ольжича // Розбудова Держави. – 1955. – №2. – С.107. 26. Жданович О. Революційний шлях О.Ольжича // Розбудова Держави. – 1955. – №2. – С.107. 27. Шумелда Я. Похід ОУН на Схід. – Львів, 1991. – С.6. 28. ОУН у війні 1939–1945. – Б.м., Б.р. – С.42. 29. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.79. – Арк.10. 30. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.199. – Арк.2–20 зв. 31. ЦДАВО України. – Ф.3833. – Оп.1. – Спр.199. – Арк.2–20 зв. 32. Николишин С. Націоналізм у літературі на Східних українських землях. – Париж, 1938. – 48 с. 33. Наріжний С. Українська еміграція // Культурна праця еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1938. – С.328. 34. Наступ. – 1939. – 4 березня. 35. Український історик. – 1985. – №1–4. – С.80.

Vasyl Uhach

THE ACTIVITY OF CULTURAL REVIEWER'S DEPARTMENT OF THE ORGANIZATION OF UKRAINIAN NATIONALISTS (OUN)

The role of Olzhych-Kandyba in organization, in treatment of theoretical basic and practical activity of cultural-educational department OUN is described in the article.